

Samsun İli Tarım İşletmelerinin Sermaye Yapısı

Ahmet Yulafçı

Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Samsun

Özet: Bu çalışmada, Samsun ilindeki 102 tarım işletmesinin sermaye yapısı incelenmiştir. Bu işletmelerde ortalama arazi büyüklüğü 4,8 ha'dır. Erkek işgücü birimine düşen arazi miktarı 1,2 ha, traktör başına düşen arazi miktarı ise 6,2 ha'dır. Mevcut arazinin %86,7'si mülk arazilerden oluşmaktadır. İşletmelerde sermaye dağılımı oldukça dengesizdir. Aktif sermaye içindeki işletme sermayesinin oranı yalnızca %9,77'dir. Hayvan sermayesi miktarı, olması istenilen miktarın 1/8'i düzeyindedir. Arazi ıslahı sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı %1'den daha azdır. İşletmelerin kullandığı yabancı sermaye oranı %10,62'dir.

Anahtar Kelimeler: Samsun (Türkiye), sermaye, tarım, işletme, üretim faktörleri

Capital Structure of Farms in Samsun Province of Turkey

Abstract: In this study, capital structure of 102 farms was researched in Samsun province. These farms have average size of 4,8 ha. Size of 1,2 ha is per labor unit. Size of 6,2 ha is per tractor unit. 86,7 percent of area is property area. Capital distribution is out of balance too much Only 9,77 percent of capital is working capital. Animal capital is 1/8 of ideal amount. Percentage of land improvement capital is less than 1 %. Percentage of debt used is 10,62 %.

Key Words: Samsun (Turkey), capital, agriculture, farm, production factors

1. Giriş

Tarımsal üretimde arazi, emek ve müteşebbisle birlikte dört ana üretim faktöründen biri olan sermaye, üretimde kullanılan arazi ve insan işgücü haricinde kalan bütün malları (makine ve ekipman, hayvanlar, malzeme, binalar ve para) kapsayan bir üretim faktörüdür (Aksöz, 1972). İnsanın üretimde emeğe yardımcı olarak kullandığı, fakat kendileri de üretilmiş olan her şey sermayedir (Türkay, 1990).

Üretim tekniği bakımından sermaye, doğal kaynakların ve emeğin ekonomik faydasını ve verimini artıran bir araç olarak görülmektedir. Tamamen doğal kaynaklardan ve insan gücünden yararlanılarak yapılan üretimde doğadan sınırlı ölçüde yararlanılmış ve emeğin verimi düşük kalmıştır. Bu iki kaynağın yanında üretimde bazı araçlar kullanıldığı zaman gerek doğal kaynaktan gerekse insan işinden daha çok yararlanıldığı anlaşıldıktan sonra üretimde sermaye adı verilen araç ve gereçler kullanılmaya başlanmıştır (Karagölge, 1987).

İşletmelerin başarısında sermayenin miktarı kadar sermayeyi oluşturan unsurların dağılımı, yani sermaye yapısı da önemlidir. İşletmelerin tipi ve büyüklüğüne göre değişmekle birlikte bir işletmenin normal çalışabilmesi için o işletmede muhtelif sermaye

türlerinin belli oranda bulunması lazımdır (Aksöz, 1972).

Türkiye tarım işletmelerinde aktif sermaye içinde en büyük pay arazi sermayesine aittir. Bunun sebebi toprak sermayesinin diğer sermaye gruplarına göre fazla olmasıdır. Bu durum ekstansif tarımın bir göstergesidir. Birim araziye sermaye kullanımı yoğun değildir (Cinemre, 1999). Türkiye'de arazi sermayesinin işletme sermayesinden daha fazla olmasının diğer nedenleri arasında; para sermayesi ile malzeme sermayesinin sağlıklı olarak tespit edilememesi, arazinin sosyal prestij vasıtası olması, çiftçiliğin hayat tarzı olarak benimsenmesi nedeniyle arazi değerlerinin toprağın üretim kapasitesinin çok üzerinde olması sayılabilir (Cinemre ve ark., 1995).

Karadeniz Bölgesinde yapılan araştırma sonuçlarına göre işletmelerde genel olarak toprak sermayesinin fazla olduğu ve bunun aktif sermaye içerisinde %70 düzeyine yaklaştığı belirtilmektedir (Güneş ve Fidan 1999).

Bu çalışmada; Karadeniz Bölgesinde arazi varlığı ve üretim potansiyeli açısından önemli bir yeri olan Samsun ilindeki tarım işletmelerinin sermaye yapısı incelenmiştir. Araştırmanın bu konuda mevcut olan veri ihtiyacının giderilmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, örnek işletmelerden anket yoluyla toplanan bilgiler oluşturmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili yapılmış yayın ve istatistiklerden de yararlanılmıştır. Araştırmada 2001-2002 üretim periyodu esas alınmıştır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örneklemeye Safhasında Kullanılan Yöntem

Araştırma Samsun ilinde gerçekleştirilmiştir. İlgili üretim faaliyetleri için Samsun ilini iklim koşulları, tarım tekniği gibi açılardan temsil edebilecek yeterli sayıda ilçe ve bu ilçeleri temsil edebilecek köyler teknik kuruluşlarda çalışan elemanlar ve istatistiki kayıtlar yardımıyla gayeli olarak seçilmiştir. Seçilen köylerde bulunan çiftçiler araştırmanın popülasyonunu oluşturmuştur. Anket uygulanacak çiftçi sayısı işletme arazisi büyüklükleri kriter alınarak belirlenmiştir. 10 ilçeye ait 32 köyde 2.672 adet işletmenin arazi büyüklükleri belirlenmiş elde edilen veriler aşağıdaki formüle göre değerlendirilmiştir (Yamane, 1967):

$$n = \frac{N(zC)^2}{Nd^2 + (zC)^2}$$

Formülde; N ana kitledeki işletme sayısını, z istenen güven derecesine karşılık gelen standart normal dağılım değerini (1.65), C varyasyon katsayısını, d araştırmada kabul edilen hata payını (%±10), n ise gerekli örnek hacmini ifade etmektedir.

Yapılan bu değerlendirme sonucunda 102 adet işletme ile anket yapılması gerektiği ortaya konulmuştur.

2.2.2. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler

İşletmelerde sermaye nevelerinin kıymetlerinin belirlenmesinde yıl sonu değerler esas alınmıştır.

Toprak sermayesinin belirlenmesinde çiftçi beyanları ve mahalli rayiç bedeller dikkate alınmıştır.

Arazi ıslahı, bina ve alet-makine sermayelerinin kıymet takdirinde; yeniler için maliyet bedeli dikkate alınmış, eskiden yapılmış yatırımlar için ise eskime ve yıpranma

durumu dikkate alınarak yıl sonu değerleri tahmin edilmiştir (Bülbül, 1979).

Bitki sermayesinin kıymet takdirinde; yeni tesisler, çıplak toprak kıymeti hariç olmak üzere tesis masrafları üzerinden değerlendirilmiş ve tarla demirbaşı dikkate alınmıştır. Meyveli ağaçların değeri işletmecinin takdiri, meyvesiz ağaçlar ise odun kıymeti üzerinden değerlendirilmiştir (Erkuş, 1979).

Hayvan sermayesinin kıymet takdiri; hayvanların yaş ve verimlilik durumlarına göre yöredeki alım-satım kıymetleri ve çiftçinin beyanı esas alınarak yapılmıştır.

Para sermayesinin belirlenmesinde işletmeci beyanlarına itibar edilmiştir (Demirci, 1978).

Malzeme-mühimmat sermayesinin belirlenmesinde; işletme dışından temin edilenler için satın alma bedelleri, işletmede üretilenler için çiftlik avlusu fiyatları esas alınarak değerlendirme yapılmıştır (Erkuş, 1976).

Kiracılık ve ortaklıkla tutulan arazi kıymeti hem aktif hem de pasif sermayeler için gösterilmiştir. İşletmelerde mevcut iş ve irat hayvanları büyükbaş hayvan birimi (BBHB) cinsinden ifade edilmişlerdir. İşletmelerin mevcut işgücü erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmıştır. Örnek seçilen işletmelerde doldurulan anketler ayrı ayrı gözden geçirilerek gerekli kontrol ve hesaplamalar tamamlanmış, veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programında analiz edilmiştir.

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

3.1. İşletmelerle İlgili Genel Bilgiler

3.1.1. Arazi Tasarruf Şekilleri ve Arazi Kullanımı

İşletme başına düşen ortalama arazi büyüklüğü 48,29 da'dır (Çizelge 1). Bu arazi büyüklüğü, Karadeniz Bölgesi ortalaması olan 26,26 da'ın iki katına yakındır (Anonim, 2004). Türkiye ortalaması olan 61,01 da'dan ise daha azdır.

İşletmelerde kullanılan arazinin büyük bir bölümü (%86,7) mülk arazilerden oluşmaktadır. Mülk arazinin fazlalığı, arazi kirası gibi girdileri azaltması ve arazinin itinalı kullanımı yönünden olumlu bir durumdur. Mülk, kira ve ortaklıkla kullanılan arazi oranları Türkiye ortalaması ile hemen hemen aynıdır (Anonim, 2004).

Çizelge 1. İncelenen İşletmelerde Arazi Mülkiyeti ve Arazi Tasarruf Durumu

Arazi tasarruf şekilleri	da	%
Mülk arazi	41,88	86,7
Kiracılıkla kullanılan arazi	5,68	11,8
Ortakçılıkla kullanılan arazi	0,73	1,5
Toplam işletme arazisi	48,29	100

Tarla bitkilerine ayrılan arazinin toplam arazi içindeki payı %60,76 olup, birinci sırada yer almaktadır. Tarla arazisi oranı %66,47 olan Türkiye ortalaması ile birbirine oldukça yakındır (Anonim, 2004). Meyve, kavak ve söğüt gibi uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alan ise %27,47 oranında olup, bu oran %9,79 olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu durum Samsun ilinde fındık arazisinin fazlalığından kaynaklandığı söylenebilir. İncelenen işletmelerde nadas arazisine rastlanmamıştır. Sebze arazilerinin oranı %6,38 olup, %2,01 olan Türkiye ortalamasının 3 katıdır. Çayır ve otlak arazilerin oranı ise %4,62 iken Türkiye’de bu oran %2,30’dur. İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı 5 adet, parsel alanı ise 9,65 da’dır. Türkiye’de ortalama parsel sayısı 4,08, parsel alanı ise 14,96 da’dır (Anonim, 2004).

3.1.2. Nüfus ve İşgücü Durumu

İncelenen işletmelerde hane başına düşen nüfus sayısı 5,32 kişidir. Bu sayı Türkiye köy nüfus ortalaması olan 5,19’dan yüksektir (Anonim, 2003). Nüfusun büyük bir bölümünü, 15-64 yaş grubu nüfus oluşturmaktadır (%78,38). Bu durum işletmelerin işgücü kapasitesi yönünden olumludur.

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen toplam işgücü 3,97 EİB’dir. Bu miktar Çarşamba ovasında 3,65 EİB olarak bulunmuştur (Cinemre ve ark., 1995). İşletmelerde erkek işgücü birimi başına 12,16 da arazi düşmektedir. Dekara erkek işgücü saati 166,88 olup, traktör başına düşen arazi miktarı ise 61,91 da’dır. Cinemre ve ark. (1995), traktör başına düşen arazi miktarını 71,43 da olarak belirlemişlerdir. Hasannebioğlu (1999), Tekirdağ’da bir traktör için optimal işletme büyüklüğünün 312 da, Bursa’da (sulu) 327 da, Konya’da (kuru) 1.713 da olduğunu belirtmiştir.

3.2. Sermaye

İşletmelerin sahip oldukları sermaye unsurlarının incelenmesi onların bünyelerinin daha iyi tanınması açısından önemlidir. Sermayenin çeşitli tasnifleri bulunmakla birlikte, bu araştırmada sermaye fonksiyonlarına göre sınıflandırılmıştır. Tarım işletmelerinde sermaye durumu incelenirken genellikle itibar edilen veya kullanılması uygun görülen tasnif şekli, sermayenin fonksiyonlarına göre tasnifidir. Bunun nedeni, bu şekildeki sermaye ayırımının tarımsal muhasebedeki işlemlere daha uygun olmasıdır. Muhasebedeki aktif ve pasif denkliği esas alınarak tasnif aktif ve pasif şeklinde yapılmakta, bunlar da kendi içinde alt gruplara ayrılmaktadır (Karagölge, 1987).

3.2.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye, çiftlik (arazi) ve işletme sermayesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çiftlik sermayesi; toprak, arazi ıslahı (meliyasyon), bina ve işletmede yetiştirilen toprağa bağlı bitkilerden (meyveli, meyvesiz ağaçlar vs.) meydana gelmektedir. İşletme sermayesi ise; hayvan sermayesi, alet-makine sermayesi, malzeme ve mühimmat sermayesi ile para mevcudundan ibarettir.

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama aktif sermaye miktarı 108.879 YTL’dir (Çizelge 2) .

3.2.1.1. Çiftlik Sermayesi

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama çiftlik sermayesi 98.241 YTL’dir. Bu değer aktif sermayenin %90,23’ünü oluşturmaktadır (Çizelge 2). Çiftlik sermayesinin fazlalığı toprak sermayesinin fazlalığından kaynaklanmaktadır. Toprak sermayesinin sermaye grupları içinde büyük pay almasının, tarım işletmelerinin ekstansif çalışmalarının bir sonucu olduğu belirtilmektedir (Cinemre 1999).

Çizelge 2. İncelenen İşletmelerde Sermaye Çeşitleri ve Aktif Sermayeye Oranları

Sermaye çeşitleri	YTL	%
AKTİF SERMAYE	108.879	100,00
Çiftlik sermayesi	98.241	90,23
Toprak sermayesi	78.180	71,80
Arazi ıslahı sermayesi	442	0,41
Bina sermayesi	16.278	14,95
Bitki sermayesi	3.341	3,07
İşletme sermayesi	10.638	9,77
Hayvan sermayesi	2.111	1,94
Alet-makine sermayesi	5.969	5,48
Malzeme ve mühimmat sermayesi	1.043	0,96
Para sermayesi	1.515	1,39
PASİF SERMAYE	108.879	100,00
Yabancı sermaye	11.559	10,62
Borçlar	1.181	1,08
Ortağa veya kiraya tutulan arazi	10.378	9,53
Öz sermaye	97.320	89,38

Birim arazi başına düşen çiftlik sermayesi 2.034,4 YTL'dir (Çizelge 3). Toprağın verimliliğini korumak ve artırmak için yapılan yatırımları içeren arazi ıslahı sermayesinin inceleme alanında çok az olması (%0,41),

bu sermaye grubunun pahalı yatırımları gerektiriyor olması ile izah edilebilir (Cinemre ve ark., 1995). Bu sermaye grubunun az olmasının arazi verimliliğini ve kullanım değerini önemli ölçüde azalttığı söylenebilir.

Çizelge 3. İncelenen İşletmelerde İşletme Arazisinin Dekarına Düşen Sermaye Miktarları

Sermaye çeşitleri	YTL
AKTİF SERMAYE	2.254,7
Çiftlik sermayesi	2.034,4
Toprak sermayesi	1.618,9
Arazi ıslahı sermayesi	9,2
Bina sermayesi	337,1
Bitki sermayesi	69,2
İşletme sermayesi	220,3
Hayvan sermayesi	43,7
Alet-makine sermayesi	123,6
Malzeme ve mühimmat sermayesi	21,6
Para sermayesi	31,4
PASİF SERMAYE	2.254,7
Yabancı sermaye	239,4
Borçlar	24,5
Ortağa veya kiraya tutulan arazi	214,9
Öz sermaye	2.015,3

Toprak sermayesinden sonra aktif sermaye içinde en büyük payı bina sermayesi almaktadır. Bu sermayenin oranı %14,95'tir (Çizelge 2). Bir dekar işletme arazisine ise 337,1 YTL bina sermayesi düşmektedir (Çizelge 3). İşletmelerin sahip oldukları bina

varlıkları Çizelge 4'te görülmektedir. İşletmelerin sahip olduğu ev genişliği 152 m² olarak tespit edilmiştir. Cinemre ve ark. (1995), Çarşamba ovasındaki tarım işletmelerinde ev genişliğini 115,42 m²; Ocaktan (1997) ise, Havza ilçesi tarım işletmelerinde ev genişliğini 113 m² olarak tespit etmişlerdir.

Çizelge 4. İncelenen İşletmelerde Bina Kapasiteleri

Bina türü	Alanı (m ²)
Ev	152
Ahır	87
Samanlık	88
Diğer (seren, kümes, kuruluk vb.)	129

3.2.1.2. İşletme Sermayesi

Çiftlik sermayesinin aktif hale getirilebilmesi için işletme sermayesine de ihtiyaç duyulmaktadır. İncelenen tarım işletmelerinde işletme sermayesi aktif sermayenin %9,7'sini oluşturmaktadır (Çizelge 2). İşletme arazisinin dekarına isabet eden işletme sermayesinin payı; işletme büyüklüğüne, makinalaşma seviyesine, bölgesel şartlara, arazi tasarruf şekillerine, bitkisel ve hayvansal üretim kompozisyonlarına ve sermaye yapısı ile ilgili diğer hususlara bağlı olarak değişmektedir.

Hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı %1,94'tür (Çizelge 2). İncelenen işletmelerde BBHB (büyükbaş hayvan birimi)

cinsinden işletme başına ortalama 4,11 büyükbaş ve 0,23 küçükbaş olmak üzere toplam 4,34 adet hayvan bulunmaktadır (Çizelge 5). Cinemre ve ark.(1995), Çarşamba ovasındaki tarım işletmelerinde hayvan sayısını 3,91, Ocaktan (1997) ise Havza ilçesi tarım işletmelerinde hayvan mevcudunu 3,97 olarak tespit etmişlerdir.

İşletmenin tarımsal üretim faaliyetlerinde kullandığı her türlü alet-makineyi içeren alet-makine sermayesi aktif sermaye içinde %5,48'lik bir yere sahiptir. İncelenen işletmelerde traktöre sahip işletme oranı %64 olup, bu oran Türkiye ortalamasının iki katıdır (Anonim,2004).

Çizelge 5. İncelenen İşletmelerde Hayvan Mevcudu (BBHB)

Hayvan cinsi	Adet
Büyükbaş	4,11
Küçükbaş	0,23
Toplam	4,34

Mibzere sahip işletme oranı ise %5 olup, bu oran ise Türkiye ortalamasının yarısı düzeyindedir. Mibzer sayısının az olması işletmelerin büyük bir bölümünün serpme ekim yaptığını göstermektedir. Bu ise gereğinden fazla tohumluk kullanılmasına, çıkışların ve olgunlaşmanın düzensiz olmasına yol açan olumsuz bir husustur. Pulluk sahibi işletmeler de yine oransal olarak Türkiye ortalamasının 2 katı düzeyindedir.

İşletmede kullanılan tohumluk, yem, gübre, ilaç ve yakıt ile satılmak üzere ayrılmış ürünlerin kıymetlerinden oluşan malzeme-mühimmat sermayesi %0,96, işletmedeki para mevcudu ile işletmenin alacakları toplamından oluşan para sermayesi ise %1,39'luk paya sahiptir.

Bitkisel üretim, hayvancılık ve ziraat sanatları faaliyetlerini birleştirmek suretiyle rasyonel olarak çalışan işletmelerde ideal sermaye dağılımı; toprak sermayesi %25, bina sermayesi %25, hayvan sermayesi %25, alet-makine sermayesi %10, malzeme mühimmat sermayesi %10 ve para mevcudu %5 şeklindedir (Erkuş ve ark., 1995). Bu oranlar kesin olmayıp işletmenin faaliyet alanına, işletme tipine, ihtisaslaşma düzeyine, teknolojik düzeye, rekabet durumuna vb. gibi değişebilmektedir. Örneğin; hayvancılığın ağırlıkta olduğu işletmelerde hayvan sermayesi daha fazladır. İncelenen işletmelerde, aktif sermayenin dağılımının ideal ölçüden oldukça farklı olduğu saptanmıştır (Çizelge 6).

Çizelge 6. Aktif Sermayenin Unsurları İtibarıyla Dağılımı (%)

Aktif sermaye unsurları	İdeal ölçü	Mevcut durum
Çiftlik sermayesi	50	90,23
Toprak+arazi ıslahı+bitki sermayesi	25	75,28
Bina sermayesi	25	14,95
İşletme sermayesi	50	9,77
Hayvan sermayesi	25	1,94
Alet-makine sermayesi	10	5,48
Malzeme ve mühimmat sermayesi	10	0,96
Para sermayesi	5	1,39

3.2.2. Pasif Sermaye

İşletmede üretim amacıyla bulundurulmuş varlıkların sağlanmasında kullanılan kaynaklar,

işletmenin pasif sermayesini oluşturmaktadır. Pasif sermaye, temin edildikleri kaynaklar

itibarıyla öz sermaye ve yabancı sermaye olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Aktif sermaye, bizzat işletmeci tarafından sağlanmış ise, işletmedeki mal varlığının kaynağı “öz sermaye”dir. Aktiflerin tamamı öz sermaye ile temin edilmeyip dış kaynaklara başvurulmuş ise “yabancı sermaye” kullanımı söz konusudur (Karagölge 1987).

Kiracılık ve ortakçılık suretiyle işlenen arazi değerleri aktif sermaye içinde gösterildiğinden, kiracılık ve ortakçılık yapan işletmeler bu arazi değeri üzerinden borçlandırılmıştır.

3.2.2.1. Borçlar

İncelenen işletmelerin %39,7’si borçlanma suretiyle sermaye kullanmaktadır (Çizelge 6). Kullanılan borçların pasif sermaye içindeki oranı %10,62’dir. Borç faizi ortalaması %75’tir. Borçlar büyük ölçüde malzeme ve ekipman için alınmaktadır. Borç kaynaklarında birinci sırayı

Tarım Kredi Kooperatifleri almaktadır (Çizelge 7).

3.2.2.2. Öz sermaye

Aktif sermayeden yabancı sermayenin çıkarılması ile öz sermaye bulunmaktadır. Araştırma bölgesinde yer alan işletmelerin faaliyetleri büyük ölçüde öz sermayelerine dayanmaktadır. Pasif sermayenin %89,38’ini öz sermaye oluşturmaktadır (Çizelge 2).

Araştırma yöresinde yer alan işletmelerde, kredi kullanımında karşılaşılan güçlükler ve maliyetinin yüksekliği nedeniyle borçlanma düşük düzeydedir. Bu durum işletmeleri öz sermayeleri ile çalışmaya zorlamaktadır. İnceleme alanında yer alan işletmelerin, pazara yönelik büyük çaplı ticari işletmeler olmayıp, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik aile işletmeleri olması da kredi kullanım oranının düşük olmasına neden olarak gösterilebilir.

Çizelge 7. İşletmelerin Borçlanma Durumu

	%
Borçlu işletme oranı	39,7
Borç faizi	75,0
Borcun alınma nedeni	
Malzeme ve ekipman	88,5
Borç ödemek için	3,8
Ev giderleri için	7,7
Borç kaynakları	
Tarım Kredi Kooperatifleri	70,0
Ziraat Bankası	10,0
Şahıs	20,0

4. Öneriler

Samsun ilindeki tarım işletmelerinin sermaye yapısının incelendiği bu çalışmada; çiftlik sermayesi, aktif sermayenin %90,20’sini oluşturmaktadır. Daha yüksek oranda işletme sermayesi için hayvancılık faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Traktör başına düşen arazi miktarı olması gerekenin altındadır. Bu durum traktörlerin rantabl bir şekilde kullanılmasını zorlaştırmakta ve sabit masrafların artışına yol

açmaktadır. Mibzer kullanımı da oldukça yetersizdir. Bu gibi aletlerin kullanımında kooperatifleşmeye gidilmelidir. Kredi faizlerinin yüksekliği ve kredi teminindeki güçlükler kredi kullanımını azaltmakta, bu da işletmelerin üretimi için gerekli olan sermayenin karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple kredi faizlerinin düşürülmesi ve kullanımının kolaylaştırılmasında yarar vardır.

Kaynaklar

- Aksöz, İ. 1972. Zirai Ekonomiye Giriş. Zirai İşletmecilik Genel Kısım. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 15, 298 s., Erzurum.
- Anonim, 2003. 2000 Genel Nüfus Sayımı T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 2759, Ankara.
- Anonim, 2004. 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri D.İ.E. Yayınları Yayın No : 2898, Ankara.

- Bülbül, M., 1979. Bafra İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman ve Kredi Sorunları. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Mesleki Yayınlar Serisi, Ankara.
- Cinemre, H.A., Ceyhan, V. ve Kılıç, O. 1995. Çarşamba Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. O.M.Ü. Ziraat Fakültesi Araştırma Seri No:2, 104s., Samsun.

- Cinemre, H. A., 1999. Tarım Ekonomisi. O.M.Ü. Ders Kitabı No:11, 183 s., Samsun.
- Demirci, R., 1978. Kırşehir Merkez İlçesi Hububat İşletmelerinde Optimum İşletme Organizasyonları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüklerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma (Doçentlik Tezi), Ankara.
- Erkuş, A., 1976. Tavşanlı İlçesi Şeker Pancarı Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Doğrusal (Linear) Programlama Metodu İle Planlanması. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Yayın No: 3, Latif Matbaası, Ankara.
- Erkuş, A., 1979. Ankara İli Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma. A.Ü. Ziraat Fak. Yayın No : 709, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler 415, 112 s., Ankara.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, A. F. ve Demirci, R. 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No: 5. 298 s., Ankara.
- Güneş, E. ve Fidan, H., 1999. Karadeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Tarımsal Kredi Kullanımı. Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Pazarlama Sempozyumu, 15-16 Ekim 1999, Samsun. 275-280.
- Hasannebioğlu, C., Ü. 1999. Türkiye'nin Tarım Siyaseti. <http://www.unaldi.org/cumali/list.asp?mode=yazilar&poetryID=129>
- Karagölge, C., 1987. Tarım Ekonomisi. Atatürk Üniv. Yayın No : 642, Ziraat Fakültesi Yayınları No: 290, Atatürk Üniv. Basımevi, 169 s., Erzurum.
- Ocaktan, A., 1997. Samsun İli Havza İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi Optimal İşletme Organizasyonları Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü. KHGM Samsun Araşt.Enst. Müdürlüğü Yayınları Genel Yayın No: 88, Rapor Serisi No: 75, Samsun.
- Türkay, O. 1990. İktisat Teorisine Giriş: Mikroiktisat. Turhan Kitabevi, 176 s., Ankara.
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory. Printice Hall Inc. Englewood Cliffs. NT.